OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Erityisasiantuntija Jurkka Jämsä 15.9.2026

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Lausunto hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 138/2026 vp)

Perustuslakivaliokunnan pyytämänä lausuntona otsikkoasiassa oikeusministeriö esittää kunnioittavasti seuraavaa:

Esityksen tausta ja pääasiallinen sisältö

Esitys on osa kaksivaiheista hanketta Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet, jonka ensimmäisen vaiheen lakiuudistukset (HE 188/2025 vp) ovat tulleet voimaan 1.6.2026 alkaen.

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia ja kolmea muuta lakia. Esityksen tarkoituksena on sujuvoittaa rikosprosessia sekä tehostaa asioiden käsittelyä ja lyhentää käsittelyaikoja. Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaan rikosprosessin uudistamisessa tavoitteena on nopeuttaa ja sujuvoittaa prosesseja samalla huomioiden oikeusturva ja perusoikeudet. Lisäksi hallitusohjelmassa todetaan, että rikostorjuntaa tehostetaan ja sen vaikuttavuutta lisätään keventämällä poliisin esitutkintavelvoitetta esimerkiksi laajentamalla tutkinnan rajoittamisedellytysten käyttöalaa ja helpottamalla niiden käyttöä. Vielä hallitusohjelman mukaisesti on selvitetty mahdollisuudet laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määräajassa.

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Meritullinkatu 10 00170 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	kirjaamo.om@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Esityksessä ehdotetaan seuraavia muutoksia:

1. Esitutkinnassa voitaisiin jättää selvittämättä asianomistajan korvausvaatimus, jos on selvää, ettei syyttäjä ottaisi sitä ajaakseen. Päätöksenteon edellytykset eivät muuttuisi, vaan päätös tehtäisiin nykyistä aikaisemmassa vaiheessa selvissä tapauksissa. Tämä selkeyttäisi tilannetta ja siten parantaisi asianomistajan oikeusturvaa.
2. Esitutkintaviranomaisen ei tarvitsisi kirjata rikosilmoitusta valvontatoiminnan yhteydessä havaitusta vähäisestä rikoksesta, jota ilmeisesti ei kyettäisi selvittämään.
3. Rikosilmoituksen kirjaamista voitaisiin lykätä enintään vuodeksi painavin perustein, esimerkiksi uhrin tai tiedonhankinnan suojaamiseksi. Esitutkinta ja muut tarvittavat toimet kuitenkin aloitettaisiin.
4. Esitutkintavelvoitetta kevennettäisiin siten, että tutkinnanjohtaja voisi päättää esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai lopettamisesta, jos kyseessä on vähäinen, sakolla rangaistava rikos ja on selvää, että syyttäjä tekisi vastaavan sisältöisen päätöksen. Tämä nopeuttaisi prosessia ja keventäisi syyttäjien työtä.
5. Esitutkintatoimenpiteiden priorisointiperusteista säädettäisiin selvyyden vuoksi lain tasolla. Perusteet vastaisivat pitkälti lain nykyisissä esitöissä todettua.
6. Mahdollisuutta esitutkinnan keskeyttämiseen laajennettaisiin koskemaan tilanteita, joissa rikoksesta voidaan epäillä jotakuta, mutta riittävää selvitystä ei asianmukaisista toimista huolimatta voida saada. Tämäkin muutos selkeyttäisi esitutkinnan kulkua.
7. Esitutkintaperiaatteisiin lisättäisiin tarkoituksenmukaisuusperiaate, joka edellyttää, että asia käsitellään oikeusturva huomioiden mahdollisimman prosessiekonomisella tavalla eli sujuvasti. Vastaavaa sääntelyä on lisätty poissaolokäsittelyä ja kirjallista menettelyä koskeviin säännöksiin hankkeen 1. vaiheessa.
8. Lisättäisiin selventävä sääntely ns. lapsiolettamasta. Sääntely on EU-komission edellyttämää eikä muuttaisi oikeustilaa.
9. Rikosprosessissa määrättävän edunvalvojan sijaisen palkkio ei jäisi aina valtion vahingoksi, vaan jutun hävinnyt asianosainen eli yleensä tuomittu vastaaja joutuisi korvaamaan sen valtiolle. Lisäksi säädettäisiin mahdollisuudesta säätää asetuksella siitä, että edunvalvojan sijainen voidaan kiireellisessä tilanteessa määrätä päivystysasiana.
10. Mahdollistettaisiin kuulustelujen äänitallentaminen, joka olisi videotallentamista kustannustehokkaampi tapa kuulustelujen varmempaan dokumentointiin.
11. Asianosaisen avustaja olisi velvollinen antamaan loppulausunnon esitutkinnassa, jos sellaisen antamiseen varataan tilaisuus. Ehdotus tehostaisi rikosasioiden valmistelua etenkin laajoissa asioissa. Velvollisuus ei vaarantaisi oikeusturvaa, koska loppulausunnon sisältö jäisi edelleen asianosaisen itsensä päätettäväksi.

12. Vastaajan avustaja olisi lisäksi velvollinen antamaan tuomioistuimelle kirjallisen ennakkovastauksen, jos sellaista pyydetään. Ehdotuksella on sama tarkoitus kuin loppulausunnon osalta.
13. Säädettäisiin uudesta tiedoksiantotavasta (saatavillaolohaaste), joka tehostaisi haasteen tiedoksiantoja nopeuttaen näin prosessia ja lisäksi vähentäisi peruuntuvia pääkäsittelyjä tuomioistuimissa. Epäillylle ilmoitettaisiin, milloin haaste ja muut asiakirjat ovat saatavilla käräjäoikeudesta, ja lisäksi ne lähetettäisiin hänen ilmoittamaansa osoitteeseen. Käytännössä haasteen tiedoksianto voitaisiin toteuttaa niin sanotusti yhdellä kosketuksella sen sijaan, että haastemies tai poliisi joutuu tavoittelemaan vastaajaa myöhemmin.
14. Asiamiestiedoksiannon käyttöalaa laajennettaisiin niin, että sitä voitaisiin käyttää enintään neljän vuoden rangaistusuhkaisissa asioissa.
15. Laajennettaisiin asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määräajassa säätämällä todisteprekluusiosta, joka olisi käräjäoikeudessa harkinnanvarainen ja hovioikeudessa voimassa suoraan lain nojalla. Määräajan jälkeen uusia todisteita voisi esittää vain, jos siihen on hyväksyttävä peruste, kuten esimerkiksi se, että todisteen olemassaolosta tai merkityksestä on saatu tieto vasta määräajan jälkeen. Ehdotus tehostaisi oikeudenkäyntien valmistelua ja painopisteen pysymistä käräjäoikeudessa oikeusturvaa vaarantamatta.
16. Säädettäisiin mahdollisuudesta luovuttaa rikosrekisteritietoja esitutkinnan rajoittamisasioita varten. Tämä tehostaisi syyttäjien päätöksentekoa.

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Ehdotettava sääntely on merkityksellistä perustuslain 21 §:n kannalta. Mainitun perusoikeussäännöksen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Perustuslain 21 § edellyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon toteutumista kokonaisuutena. Tämän ohella se antaa institutionaalisen suojan tuon kokonaisuuden tärkeimmille ainesosille. (HE 309/1993 vp, s. 72 ja PeVL 9/2026 vp, s. 2.) Perustuslakivaliokunnan mielestä perustuslain 21 §:ään kiinnittyvien oikeudenkäynnin luonteenomaisten piirteiden lisäksi sääntelyn arvioinnissa merkityksellistä on erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvattu oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (PeVL 5/2018 vp, s. 4).

Rikosprosessin joutuisuudella on keskeinen merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta, sillä liian myöhään saatava oikeusturva voi usein olla jopa merkityksetöntä asianosaisille (”justice delayed is justice denied”). Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitykseen oikeusvaltion kulmakivinä (PeVL 58/2025 vp, kappale 14, PeVL 5/2018 vp, s. 2, PeVL 12/2017 vp, s. 2, PeVL 14/2016 vp, s. 9). Valiokunta on korostanut, että tuomioistuinten ja muiden oikeusturvan toteuttamisesta vastaavien viranomaisten perusrahoitus on turvattava riittävällä tavalla hankalassakin taloustilanteessa (PeVL 19/2016 vp, s. 4, PeVL 14/2016 vp, s. 9, PeVL 9/2016 vp, s. 5, PeVL 29/2014 vp, s. 2). Valiokunta on korostanut, että tämän johdosta oikeusprosessien keventämiseen ei ole syytä ryhtyä vain toimintamenojen säästöjen tavoittelemiseksi (PeVL 5/2018 vp, s. 2).

Perustuslakivaliokunta on pitänyt tuomioistuinkäsittelyjen joutuisuuden edistämistä tärkeänä ja todennut, että tuomioistuinmenettelyjen kehittäminen voi ajan oloon vaikuttaa asioiden käsittelyaikoihin ja siten edistää perustuslain 21 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattua oikeutta saada asiansa ilman aiheetonta viivytystä tuomioistuimessa käsitellyksi (ks. mm. PeVL 4/2010 vp, s. 5/II ja siinä mainitut lausunnot). Tuomioistuinten kokoonpanojen keventämistä onkin perustuslakivaliokunnassa vastaavasti arvioitu siitäkin näkökulmasta, että oikeusturvan kannalta myös asioiden käsittelyn joutuisuudella on merkitystä. Päätösvaltaisen kokoonpanon keventämisellä käsittelyn asianmukaisuutta vaarantamatta saatetaan valiokunnan näkemyksen mukaan mahdollistaa tuomioistuinten voimavarojen oikea kohdentaminen esimerkiksi vaativien ja vähemmän vaativien asioiden käsittelyyn. Tämä taas saattaa olla omiaan tehostamaan tuomioistuinten ratkaisutoimintaa niin, että asiat tulevat käsitellyiksi perustuslain edellyttämällä tavalla ilman aiheetonta viivytystä (PeVL 5/2018 vp, s. 3 ja PeVL 2/2006 vp, s. 2/II). Näiden kannanottojen katsottiin soveltuvan myös arvioitaessa sitä, voidaanko tuomioistuinratkaisu tehdä istuntoa järjestämättä (PeVL 53/2014 vp, s. 3/II).

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältyy lukuisia osatekijöitä, joita saattaa olla tarpeen punnita myös vastakkain. On selvää, että vastaajan asema rikosoikeudenkäynnissä on oikeusturvan kannalta erityisen herkkä, koska häneen kohdistuu rangaistuksen uhka ja hän on rikostutkinnan kohteena. Kuitenkin myös vastaajan edun mukaista on, että asia selvitetään mahdollisimman joutuisasti ja asianmukaisesti. Käsittelyn joutuisuudella on merkitystä myös todistajien ja uhrin oikeusturvan kannalta. Ääriesimerkkinä voidaan mainita, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on katsonut kidutuksen ja muun epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kieltoa koskevaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa loukatun tilanteessa, jossa seksuaalirikosasian käsittely kesti kohtuuttoman pitkään siten, ettei tutkinta edennyt. Tämä johtuu siitä, että valtioilla on velvollisuus tutkia väitetyt 3 artiklaa loukkaavat väärinkäytökset tietyin edellytyksin myös silloin, kun niihin ovat väitetysti

syyllistyneet yksityishenkilöt (*Y. v. Slovenia*, 28.5.2015, kohdat 95–100 ja siellä viitattu *M.C. v. Bulgaria*, 4.12.2003, kohdat 149, 151 ja 153).

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisesti määräytyy kokonaisarvion perusteella. Niinpä EIT onkin todennut, että edes niin sanottu itsekriminointisuoja eli oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen ei ole ehdoton oikeus (ks. esim. suuren jaoston tuomiot *John Murray v. the United Kingdom*, 8.2.1996, kohta 47 ja *Ibrahim and Others v. the United Kingdom*, 13.9.2016, kohta 269). Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) ratkaisukäytännössä on puolestaan nimenomaisesti todettu, että vaikenemisoikeus ei voi oikeuttaa kieltäytymistä kaikesta yhteistyöstä toimivaltaisten viranomaisten kanssa, kuten kieltäytymistä osallistua kyseisen viranomaisen järjestämään kuulemiseen, eikä viivyttelytoimia, joilla pyritään lykkäämään tämän kuulemisen pitämistä (suuren jaoston tuomio asiassa C-481/19 *Consob*, 2.2.2021, kohta 41).

Saatavillaolohaaste

Perustuslain 21 §:n oikeussuojatakeisiin kuuluu siinä nimenomaisesti mainittujen osa-alueiden ohella muun muassa oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto syytteiden sisällöstä ja perusteista henkilön ymmärtämällä kielellä (HE 309/1993 vp, s. 74). Tiedoksiannolla on olennainen vaikutus siihen, miten asianosaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutuu. Tiedoksianto on tehtävä siten, että vastaanottaja saa oikeuksiensa käyttämiseksi tarvitsemansa tiedot selkeästi, hänelle ymmärrettävinä ja riittävän ajoissa (PeVL 9/2010 vp, s. 2).

Ihmisoikeussopimuksen tulkinnassa noudatetun niin sanotun tehokkuusperiaatteen mukaisesti EIT on käytännössään vastaavasti todennut, että oikeus julkiseen oikeudenkäyntiin menettäisi merkityksensä, jos asianosaiselle ei ilmoitettaisi istunnosta sillä tavalla, että hänellä on mahdollisuus osallistua siihen niin halutessaan. Toisaalta 6 artiklasta ei seuraa asianosaisille oikeutta edellyttää tiedoksiannon tapahtuvan jollain tietyllä tavalla. Olennaista on, että henkilö saa tietää istunnon ajankohdan ja paikan riittävän paljon etukäteen, jotta hänellä on mahdollisuus valmistautua oikeudenkäyntiin. (Ks. esim. *Vyacheslav Korchagin v. Russia*, 28.8.2018, kohdat 64 ja 65 sekä niissä viitatut ratkaisut.)

Oikeudenkäyntiasiakirjojen tiedoksiantotapoja koskevissa tapauksissa on usein ollut kysymys riita-asioista. Tuomiossa *Vyacheslav Korchagin* kuitenkin sovellettiin nimenomaan 6 artiklan rikosasioita koskevia oikeussuojatakeita (kohta 51). Tapauksen olosuhteet ovat tosin sikäli poikkeukselliset, että EIT keskittyi arvioimaan valittajan tietoisuutta muutoksenhakukäsittelyn ajankohdasta. Kansallisen lain mukaan tiedoksiannettavat asiakirjat lähetettiin valittajan rekisteröityyn kotiosoitteeseen. Lähetykset oli palautettu, koska niitä ei ollut voitu toimittaa perille, mutta tästä huolimatta kansallisen lain

mukaista tiedoksisaantiolettamaa noudatettiin. EIT hyväksyi ratkaisussaan kansallisen tuomioistuimen omaksuman tuomioistuimen lähtökohdan, jonka mukaan valittajalle oli annettu mahdollisuus saada tieto asian vireilletulosta ja että hänen olisi sen jälkeen tullut itse seurata asian etenemistä. Tämä velvollisuus perustui muun ohella valittajan tietoisuuteen asian käsittelyn aikaisemmista vaiheista. Oikeuskäytännössä näyttäisi siis asetetun tietynlainen huolellisuusvelvoite tältä osin. Toisaalta viranomaisten puolelta oli osoitettu riittävää huolellisuutta, kun tieto istunnosta oli lähetetty myös valittajan yrityksen osoitteeseen ja julkaistu tuomioistuimen verkkosivuilla (*Vyacheslav Korchagin v. Russia*, 28.8.2018, kohdat 66–81).

Ehdotettu saatavillaolohaaste perustuisi menettelyyn, jossa rikosasian myöhempi vastaaja on rikoksesta epäiltynä henkilökohtaisessa kontaktissa esitutkintaviranomaisen edustajan kanssa, tyypillisesti kuulustelun yhteydessä. Viranomainen varmistaisi siten ensinnäkin, että henkilö kykenee ymmärtämään asian ja tiedoksiannon merkityksen. Tässä yhteydessä on syytä huomata, että esitutkintaviranomaisen tehtäviin kuuluu muutenkin kiinnittää huomiota epäillyn tilanteeseen, jotta voidaan varmistua esimerkiksi häntä voitavan kuulustella ylipäätään sekä siitä, olisiko hänelle määrättävä puolustaja viran puolesta. Lisäksi esitutkintaviranomainen voi suorittaa tiedoksiantoja jo nykyisin.

Menettelyyn kuuluisi ehdotuksen mukaan ilmoitus siitä, milloin ja mistä tiedoksiannettavat asiakirjat tulevat saataville. Lisäksi epäillyltä tiedusteltaisiin osoitetta, johon ne voitaisiin lähettää. Näin ollen henkilö saisi tietää häntä vastaan vireillä olevasta menettelystä ja tarkan ajankohdan, jolloin asiakirjat tulisivat saataville. Huolellisesti menettelevän henkilön voidaan tällöin edellyttää joko noutavan asiakirjat tuomioistuimesta tai vähintään tiedustelevan, miksi ne eivät olisi poikkeuksellisesti saapuneet esimerkiksi hänen ilmoittamaansa sähköiseen osoitteeseen. Esimerkiksi tuoreessa päätöksessään *Rocha Carmelino v. Portugal* (17.3.2026, kohdat 10–14) EIT totesi muun ohella, että valittaja oli ollut tietoinen häntä vastaan vireillä olevasta menettelystä ja siihen liittyvistä velvollisuuksista, mutta ei ollut välittänyt pysyä viranomaisten tavoitettavissa eikä ollut ilmoittanut uutta osoitettaan. Valitus jätettiin tutkimatta ilmeisen perusteettomana. Edelleen on huomionarvoista, että ehdotettua menettelyä ei voitaisi käyttää vakavimmissa rikosasioissa ja että viranomaisten tulisi sopia tarvittavista käytännöistä niin, että menettely on mahdollisimman toimiva.

Saatavillaolohaasteeseen liittyy siis vastaajan oikeusturvan kannalta merkittäviä turvatakeita, joilla varmistutaan siitä, että hän saa syyteasiasta tiedon oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä tavalla. Kysymys ei ole esimerkiksi sijaistiedoksiannon tai kuulutustiedoksiannon kaltaisesta menettelystä. Huomionarvoista on myös, että ehdotettu tiedoksiantotapa on tarkoitettu käytettäväksi lähinnä niin sanotun päivittäisrikollisuuden tapauksissa ja tarkoituksena on, että aika tiedoksiannosta ilmoittamisen ja saatavilletulon välillä jäisi suhteellisen lyhyeksi. Lisäksi suhteessa niin sanottuun

pikahaasteeseen tai syyttäjähaasteeseen on huomioitava se, että ehdotettuun tiedoksiantotapaan ei liittyisi tarvetta rajoittaa epäillyn liikkumisvapautta esimerkiksi velvoittamalla hänet pysymään esitutkintaviranomaisen toimipaikassa esitutkintalain 10 luvun 2 a §:n mukaisesti. Perustuslakivaliokunta onkin kiinnittänyt kyseisen lainkohdan säätämisen yhteydessä ongelmiin, joita aikaraja saattaa aiheuttaa (PeVL 5/2018 vp, s. 5).

Todisteprekluusio

Ehdotuksen mukaan käräjäoikeus voisi tarvittaessa kehottaa asianosaista täyttämään määräajassa rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 9 §:ssä tarkoitetut velvollisuutensa uhalla, ettei hän määräajan jälkeen saa ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevästä syystä. Määräaika todisteiden esittämiselle voitaisiin asettaa, jos asiassa on toimitettu valmisteluistunto tai jos siihen on erityinen syy. Tuomioistuimen olisi kuultava asianosaisia ennen määräajan asettamista. Määräaikaa ei voitaisi asettaa ennen kuin asianosaisilla on ollut riittävästi aikaa ja edellytykset valmistautua oikeudenkäyntiin. Hovioikeudessa todisteprekluusio olisi sen sijaan voimassa suoraan lain nojalla eli valittaja ei saisi vedota uusiin todisteisiin muutoin kuin oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetuin edellytyksin. Tämä tarkoittaa, että todisteeseen vetoaminen edellyttäisi sen saattamista todennäköiseksi, ettei asianosainen ole voinut vedota todisteeseen käräjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin. Lisäksi todisteprekluusio koskisi myös ylimääräistä muutoksenhakua.

Ehdotus sujuvoittaisi rikosprosessia erityisesti ajallisessa suhteessa eli nopeuttaisi sitä. Siitä seuraisi ensinnäkin, että rikosprosessin painopiste olisi selvästi käräjäoikeudessa, kuten lokakuun alusta voimaan tuleva videotallenneuudistuskin edellyttää (HE 133/2021 vp, s. 1, 17, ja 20). Asianosaisten tulisi selvittää ja esittää kaikki asian kannalta merkityksellinen näyttö jo käräjäoikeudessa sen sijaan, että käräjäoikeusvaihetta ajateltaisiin ikään kuin ”kenraaliharjoituksena” ennen muutoksenhakua. Erityisesti laajoissa rikosasioissa olisi tärkeää, että alioikeus voisi asettaa määräajan todisteiden esittämiselle uhalla, että sen jälkeen uusia todisteita voitaisiin esittää vain poikkeuksellisesti. Videotallenteiden käyttö muutoksenhaussa puolestaan edellyttäisi osaltaan, että uutta todistelua tarjottaisiin hovioikeudelle kaikissa asioissa vain poikkeuksellisesti, koska muu johtaisi siihen, että vain osa todistelusta voidaan ottaa vastaan aiotulla tavalla videotallenteilta. Jotta todisteprekluusio noudattaisi samanlaista asteittaisen ankaroitumisen periaatetta kuin riita-asioissa, se ulotettaisiin koskemaan myös ylimääräistä muutoksenhakua.

Käräjäoikeudella olisi kuitenkin harkintavaltaa määräajan asettamisessa ja sen asettaminen edellyttäisi aina asianosaisten kuulemista sekä sen varmistamista, että heillä on ollut riittävästi aikaa ja

edellytykset valmistautua oikeudenkäyntiin. Viimeksi mainittu edellyttää esimerkiksi, että puolustuksella on ollut mahdollisuus ja riittävästi aikaa tutustua oikeudenkäyntiaineistoon tai sellaiseen muuhunkin viranomaisten hankkimaan aineistoon, jolla voisi olla merkitystä puolustuksen kannalta. Käytännössä todisteprekluusiolla voitaisiin edistää erityisesti laajoissa asioissa oikeudenkäyntiaineiston ja näin ollen koko pääkäsittelyn hallintaa sekä siten välttää tarpeettomia viivästyksiä. Pääsääntöisesti prekluusiouhka voitaisiin asettaa, kun asiassa on toimitettu valmisteluistunto, mutta tämä olisi mahdollista erityisestä syystä muutoinkin. Viimeksi mainittu edellytys liittyisi erityisesti tilanteisiin, joissa vasta pääkäsittelyn aikana kävisi ilmi, että asianosaiset pyrkivät turvautumaan niin sanottuun viivyttämistaktiikkaan. Kuitenkin myös näissä tilanteissa menettelyllisenä turvatakeena olisi suoraan lainkohdan nojalla edellä todettu asianosaisten kuuleminen ja riittävän valmistautumisajan varmistaminen. Tässä suhteessa ehdotettu pykälä eroaisi esimerkiksi riita-asioissa noudatettavasta oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 22 §:stä, jossa vastaavia edellytyksiä ei ole edes seikkaprekluusion osalta.

Kuten riita-asioissa, todisteprekluusio olisi myös rikosasioissa joustava rajoite, josta tulisi poiketa ainakin silloin, kun tulee ilmi uusi todiste, tai todisteen merkitys ilmenee vasta määräajan jälkeen. Mitä suurempi todisteen merkitys olisi, sitä perustellumpaa joustaminen olisi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että jouston tulisi olla automaattista. Todisteprekluusion keskeisenä tarkoituksena olisi kannustaa asianosaisia huolelliseen ja oikea-aikaiseen toimintaan oikeudenkäynnissä niin, ettei uusia todisteita esitetä jatkuvasti oikeudenkäynnin kuluessa ja sitä pitkittäen. Jo määräajan asettamisen mahdollisuus muodostaisi tässä suhteessa kannustimen, vaikka yksittäisessä asiassa ei päädyttäisikään asettamaan sitä. Todisteprekluusio muodostaisi vastaavasti tehokkaan pidäkkeen sellaiselle epäasianmukaiselle toiminnalle, jolla pyritään viivästyttämään oikeudenkäyntiä. Mikäli kuitenkin esimerkiksi huumausainerikosasian käsittelyyn liittyisi sellaisia piirteitä, että todisteita hankitaan vielä pääkäsittelyn ollessa jo vireillä, ei määräajan asettaminen käräjäoikeudessa välttämättä olisi perusteltua.

Eräiden Georgiaa koskevien EIT:n ratkaisujen perusteella voidaan päätellä, että sisällöltään ankarakaan prekluusiota koskeva säännös ei itsessään aiheuta ristiriitaa 6 artiklan velvoitteiden kanssa (tuomiot *Kikabidze v. Georgia*, 16.11.2021 ja *Rusishvili v. Georgia*, 30.6.2022). Ei edes siinä tapauksessa, että prekluusio astuisi voimaan rikosprosessin alkuvaiheessa ja säännökseen perustuva poikkeamismahdollisuus olisi tarkasti rajattu ja verraten ankarasti sanktioitu. Olennaista arvioissa on ollut, että kansallisessa lainsäädännössä on ollut poikkeamismahdollisuus, joka on perustunut todisteen merkittävyydelle syytetyn puolustautumisen näkökulmasta. Toisaalta voidaan todeta, että todisteprekluusio merkitsisi periaatteellisesti huomattavaa muutosta nykyiseen rikosprosessilainsäädäntöömme eikä siitä ole perustuslakivaliokunnan käytäntöä.

Itsekriminointisuojan kannalta ehdotus todisteprekluusiosta ei voine aiheuttaa ongelmia. Itsekriminointisuoja turvaa valinnanvapautta järjestää puolustus haluamallaan tavalla sekä mahdollistaa passiivisuuden puolustautumisvaihtoehtona. Tästä näkökulmasta ei ole merkityksellistä, että todisteiden esittämiselle tai muille prosessitoimille asetetaan määräaikoja oikeudenkäynnin kuluessa joko tuomioistuimen määräyksellä tai suoraan lain nojalla. Rikosprosessuaalinen lainsäädäntö asettaa jo nykyisellään syytetylle velvollisuuksia, jotka tosiasiassa edellyttävät syytetyltä aktiivisia toimia. Sen sijaan itsekriminointisuoja ei estä sitä, että prosessitoimien ajallista toteuttamista rajoitetaan. Kuten edellä mainitussa EUT:n *Consob*-tuomiossa todetaan, tähän oikeuteen ei sisälly oikeutta viivyttää rikosasian käsittelyä.

Toisaalta EIT:n ratkaisukäytännön perusteella prekluusiosääntelyssä tai ainakin sen soveltamisessa olisi aiheellista painottaa puolustuksen nimeämän todistelun merkittävyyttä. Vähäinen määräajan ylittäminen esimerkiksi oikeudenkäyntiasiamiehen laiminlyönnin vuoksi ei saisi johtaa siihen, että syytetyn nimeämä keskeinen todiste hylättäisiin yksinomaan muodollisella perusteella. Prekluusiosääntely edellyttäisi siten tuomioistuimelta kykyä tilanneherkkään lainsoveltamiseen. Tuomioistuimelta jo nykyisellään edellytettyyn rooliin tämä ei merkitsisi kuitenkaan ratkaisevaa muutosta, koska tuomioistuimen tehtävään kuuluu huolehtia, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi eikä siihen sekoiteta mitään asiaan kuulumatonta. Tuomioistuin vastaa viime kädessä siitä, että oikeudenkäyntimenettely toteutuu oikeudenmukaisesti kunkin asianosaisen näkökulmasta. Viimesijaisesti tuomioistuin voi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 7 §:n nojalla hankkia todisteita näyttöä itse, jos se todennäköisesti ei tue syytettä. Todisteprekluusio ei luonnollisesti koskisi tuomioistuinta itseään.

Yhteenvetona

Edellä todetun perusteella oikeusministeriö katsoo, että ehdotukset eivät rajoita oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Kysymys on kiistatta rikosprosessin kannalta periaatteellisesti hyvin merkityksellisistä muutosehdotuksista, mutta niille on oikeudenkäynnin sujuvuutta ajatellen painavat perusteet. Tarpeettomien viivytysten välttäminen edistää oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä kokonaisuutena ja erityisesti oikeutta saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä. Ehdotuksilla ei tingittäisi asianmukaisen käsittelyn vaatimuksesta. Kysymys on viime kädessä siitä, millaiseen tasapainoon oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin eri osatekijät ja eri asianosaisten perustellut, valtiosääntöisesti suojatut oikeusturvaintressit tulee asettaa.

Vastaajankaan oikeusturvaan ei kuulu se, että hän voisi viivyttää oikeudenkäyntiä esimerkiksi pakoilemalla haasteen tiedoksiantoa tai laiminlyömällä esittää todisteitaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Ehdotettu saatavillaolohaaste perustuu yhtäältä epäillyn ymmärryskyvyn varmistamiseen ja

tehokkaan tiedonsaantimahdollisuuden varmistamiseksi asiakirjat tulisivat saataville pääsääntöisesti kahdella tavalla eli siten, että ne voitaisiin fyysisesti noutaa käräjäoikeuden kansliasta, ja siten, että ne lähetettäisiin vastaajan osoitteeseen. Vielä oikeusturvatakeena olisi se, että epäillylle ilmoitettaisiin asiakirjojen saataville tulemisen ajankohta, minkä jälkeen voitaisiin edellyttää, että hän tarvittaessa aktiivisin toimin selvittää tilannetta, jos asiakirjat eivät häntä tavoittaisi.

Todisteprekluusion osalta olisi pikemminkin myös vastaajan edun mukaista, että mikäli hänelle edullisia todisteita on todella olemassa, ne esitetään jo esitutkinnassa tai syyteharkinnassa, jolloin asia ei edes etene oikeudenkäyntiin. Kuten riita-asioissakin, todisteprekluusio olisi joustava ja sen estämättä voitaisiin esittää todisteita, jotka ovat tulleet asianosaisten tietoon tai joiden esittämisen tarve ilmenee muutoin vasta määräajan jälkeen. Poikkeusperusteen soveltamisen tulee ylipäätään olla tilanneherkkää niin, että oikeusturva ei vaarannu. Todisteprekluusio muodostaisi tehokkaan uhan nimenomaan viivyttämistarkoituksessa tehtävien prosessitoimien varalta ja kannustaisi näin myös asianosaisia perehtymään asiaan ja saatavilla olevaan todisteluun mahdollisimman ajoissa ja huolellisesti, mikä olisi omiaan tehostamaan oikeudenkäyntejä erityisesti laajoissa rikosasioissa. Hovioikeusvaiheen kannalta ehdotus merkitsisi sitä, että rikosprosessin painopiste pysyisi entistäkin selkeämmin käräjäoikeudessa, jossa pyrittäisiin esittämään kaikki asian kannalta relevantti todistelu. Ehdotettu sääntely edistäisi siten perustuslain mukaista viivytyksetöntä ja asianmukaista rikosasian käsittelyä.